

СА ШКОЛЬНАГА СШЫТКУ
(пераклады эсэ,
напісаных у школе ангельскае мовы
ў якасьці хатніх заданьяў)

УПАРТАСЬЦЬ КВЕТАК

О, толькі б ведаць вы маглі,
зь якой гразі
тут кветкі вырасьлі маі

Ніколі ня думала, што мастацкі твор можа нагэтулькі паўплываць на жыцьцё чалавека, што зьменіць яго цалкам. Пакуль мой юны канадзкі настаўнік ангельскае мовы не задаў мне гэткую незвычайную тэму для школьнага хатняга эсэ.

Гэта вымусіла мяне перагартыць сваё багаце жыцьцё, як кнігу. Я разважала над ім, і раптам нечакана для сябе самой выявіла: сапраўды... Было такое ў маім жыцьці, яно зьмяніла мой лёс, і было гэта не аднойчы.

Адно што я была зьбянтэжаная: то ж пра які з тых выпадкаў яму распавесці?

Можа, раскажаць яму, як я здзівіла сваіх школьных настаўнікаў?

...Пасьля заканчэння школы я раптам пайшла вучыцца на філялягічны факультэт. Чаму раптам?.. Ну так, хаця я й разбіралася выдатна ў мовах і граматыцы, але на ўроках літаратуры й двух словаў не магла зьвязаць разам, а мае сачыненні заўсёды былі «няправільныя» й «недарэчныя». Меркавалася, што я выпраўлюся па дакладныя навукі: я была выдатніцай у хіміі, матэматыцы й асабліва ў чарчэньні...

Але ў 10-й клясе я прачытала раман Івана Мележа «Людзі на балоце».

Вядома, гэта была ня першая мая беларуская кніга. І што мяне так уразіла ў ёй, я ўжо ня памятаю. Але я сказала тады: «Я іду вывучаць беларускую. Мая бабуля на ёй гаварыла. Гэта мова маіх продкаў». Мама... была ў паніцы, ледзь ня плакала. Яна ведала, як я ўжо пасьпела захапіцца лінгвістыкай, і паколькі працавала на філялягічным факультэце, то ведала й ягоныя па-

радкі: «Студэнта беларускага аддзяленьня ніколі ня прымуць на катэдру агульнага й славянскага мовазнаўства, як ты гэтага хочаш. Туды бяруць толькі студэнтаў з аддзяленьня расейскае мовы».

Я ведала гэта, але была ўпартая. Ня ведаю чаму.

Выглядала так, што беларуская мова не была сябрам ані «славянскага братэрства», ані сусьветнае супольнасьці моваў наагул.

Сапраўды, гадамі й стагодзьдзямі нам на нашай жа зямлі прамывалі мазгі, што беларуская — гэта ня мова. Гэта немаведама што, але дакладна не для «вышшага общества». Нейкая «мужыцкая гаворка»: грубая, брыдка — фу-у... Няма на зямлі месца для гэткае недарэкі. Асабліва «просветленные умы» лічылі яе «мертвым языком».

Я, аднак, зь першае ж унівэрсытэцкае лекцыі зь Нілам Гілевічам выйшла закончанай нацыяналісткай.

Ат, сапраўды... я была таленавітая (не баюся падацца нясьціплай: што было — тое было). Так, я вывучала агульную лінгвістыку (хаця й на расейскай мове) і паказвала свае цудоўныя здольнасьці да яе, зьдзіўляючы сваіх выкладчыкаў. Забаўна было: кожны месяц я адсутнічала па два-тры тыдні (я тады была яшчэ спартоўкай), але, прылятаючы са сваіх спартовых прыгодаў, хуценька здавала экзамены, вымуштроўвала аднакурснікаў і старшакурснікаў, пісала ім курсавыя — і адлятала ізноў.

Як я любіла лінгвістыку!

Любоў была ўзаемная: здаецца, ніхто больш ня быў так адораны тады, пад час майго студэнцтва. Мама так ганарылася мною.

Мяне ўгаворвалі застацца ў аспірантуры... на любой катэдры, але толькі... не агульнае лінгвістыкі.

Але, але, але...

Уся мая навука скончылася тым, што я плюнула на яе — і пайшла ў спорт. (На пятым курсе мяне запрасілі на працу трэнэрам у дзіцячую спартовую школу; я працавала й вучылася, там і засталася пасля заканчэньня ўнівэрсытэту.)

Бедная мая мама... яна так ніколі й не даравала мне маёй упартасьці.

Ці, можа, раскажаць яму амаль што містычную гісторыю?

...Яшчэ студэнткай я чытала толькі што апублікаваны ў часопісе раман Уладзімера Караткевіча «Чорны замак Альшанскі» — гэты дзівосны, містычны дэтэктыў. Твор стаў ад-

праўным пунктам для мяне. І ня толькі таму, што адчыніў маёй сьвядомасьці шлях да роднае гісторыі й легендаў.

Я чытала адзін з правізорных сноў галоўнага героя, дзе ён бачыў падзеі старажытнае легенды, якую дасьледаваў, такімі, як яны й былі, — гэта была сцэна пагоні ў начным лесе — і раптам я ўбачыла гэты лес, коней, гэтых людзей, іх вопратку. Усё было так выразна — я пачула конскі храп, бразганьне збруі й нават той яхідны голас: «Ну што, Валюжынч, удалася табе твая змова?»

Я зразумела — я была там! Гэта была я — скакала на кані ў тых адзеньнях, білася на шаблях...

Так абудзілася мая генэтычная памяць.

Дзесяць гадоў пазьней, калі пачаліся ўсе гэтыя нацыянальныя «рухі», сталі ўсюды зьяўляцца нашыя сапраўдныя нацыянальныя сымбалі. Вядома, раней — у маім жыцьці — я не магла іх бачыць. Але цяпер я ўспамінаю й дзіўлюся: яны не былі для мяне нечаканымі. Я не задавалася пытаньнямі, як іншыя: чаму бел-чырвона-белы? Якая Літва? Што за «Пагоня»? Хто такі Вітаўт?

Я не *даведвалася* — я *пазнавала* і *ўспамінала*.

Некалі я іх ужо *ведала*. Гэта я — некалі — уражалася на кані ў бітвы й гінула пад гэтымі штандарамі й з гэтымі песнямі.

Так семя памяці, пасеянае пакаленьнямі, усё ж прарасло.

СЕМЯ... яно мае вялікую сілу ў сваёй прыродзе.

Гэта яно — семя — трымае мяне ў сувязі з маімі продкамі. Гэтая генэтычная памяць дапамагла мне шмат гадоў пазьней адкрыць адметную гісторыю аднае старажытнае песні.

Напэўна б я далучылася да нацыянальнага руху.

Але Жыцьцё завязала мяне ў вузел і наступіла ботам на горла. Яно наладзіла мне зацяглы экспэрымэнт на фізычнае й маральнае выжываньне. А «перабудова» выкінула мяне за каляіну жыцьця. Я ўпраўлялася толькі з падлікам сваіх стратаў: праца, грошы, здароў'е, сябры, каханьне, упэўненасьць, воля, надзея... Сваёкі адыходзілі адзін за адным, пакідаючы мне толькі зайздрасць да іх — калі душа разам з усімі яе кампанэнтамі пакідае цела, цела імкнецца за ёй.

Дзесяць гадоў (якія маюць быць найлепшымі) былі выдраныя з майго жыцьця й адкінутыя прэч.

А мы так і не навучыліся жыць у гэтым сьвеце.

І мая ўлюбёная бацькаўшчына выціснула мяне, як пасту зь цюбіка.

Калі мы выпраўляліся ў Канаду, зайшлі на разьвітаньне да мае сяброўкі Алы Сьвірыдзенкі — мастачкі, якая вучыла майго сына батыку. Гэта быў клясны пакой, увесь запоўнены работамі яе вучняў. Я разглядала іх, і маю ўвагу прыцягнула адна карціна. Звычайна батыкавыя сюжэты яскравыя, радасныя: кветкі, матылі, рыбкі... На гэтай жа быў — пень. Не такі й стары, аднак сьсечаны. Мёртвы ва ўсіх сваіх абрубках. Падсечаныя галіны раскінутыя, як рукі на крыжы. Калі нешта жывое й было ў ім, дык толькі твар, застылы ў пакуце.

«Дрэва, што не дае плоду, — сьсякаюць і кідаюць у вагонь», — успомніла я.

«І не растёт трава на голой правде, ліства на вешчых кольях не растёт»* ...

— Што ты глядзіш так доўга? — падышла да мяне сяброўка. — Зьдзіўляеся? Так, часам бывае й такое ў батыку. Дзіўнае, непрыемнае — але добрая работа.

— Гэта я.

Яна не зразумела мяне:

— Ты здурэла? Ты — маладая, прыгожая кабета і... і та, та, та...

Колькі разоў пасяля я прасіла свайго сына намаляваць такую ж карціну для мяне. Не разумее й ён: «Ой, мама, кінь ты гэта! Ты ня бачыш? Гэта ж — страшыдла! У цябе ніякага густу». (Ці, можа, гэта такі мой мазахізм...)

Нядаўна, калі я рыхтавала гэтае эсэ, я дастала фатаздымак карціны, каб глянуць на яе яшчэ раз...

Так: стары, крывы пень. З гэтым калецтвам далёка ня пойдзеш. Змучаныя вочы кідаюць апошні позірк скрозь мяне далей... куды?.. у неба?.. Падсечаныя галіны раскінутыя вольна, як крылы...

І тут я заўважыла маленькую, кволую кветачку на баку пня. Я ня бачыла яе раней.

Чаму?

А вы? Вы ведаеце, чаму на старых пнях вырастаюць кветкі?

Цветы, што выходзяць к дарогам,

гібнут раньне других.

Их топчут безжалостно ноги,

руки срывают их.

* Зь вершаў майго брата Аляксандра Вараб'я.

Но все-таки с наступлением
солнца и теплоты
вглядись, с каким исступленьем
к дорогам выходят цветы* .

Кастрычнік 2002 г.

Аднойчы я ўбачыла адну састарэлую пару...

У той час я жыла пад уражаньнем знакамітага літаратурнага твора — «Найвышэйшая песьня Салямона», выдадзена прыгожай асобнай кнігай на беларускай, расейскай і ангельскай мовах, была знойдзена мной у бібліятэцы, дзе я працавала тады. Гэта сталася адкрыцьцём для мяне: ніколі раней не чытала яе ўважліва й, спакусіўшыся параўнаньнем вершаў, была захопленая імі самімі.

Прыгожыя, цудоўныя вершы! Трохі па-юнацку наіўныя,
але ж пры гэтым мілья й шчырыя.

Нешта, праўда, зьлёжку раздражняла ў іх. Хаця я й не задумвалася, што.

Але што ж з таго, калі вершы ўсё адно запаўняюць усе твае думкі й пачуцьці...

А потым я ўбачыла тую пару.

Ён быў з кіем, у чорных акуларах. А яна кіравала ягонымі крокамі. Ён трымаў яе за руку й быў такі ўважлівы да яе, што здавалася, гэта ён вядзе яе, а не яна яго...

Я глядзела на іх... а радкі «Песьні...» круціліся ў маёй галаве...

І тады я зразумела, што раздражняла мяне ў іх.

Адна фраза нарадзілася ў маёй галаве,

і пазьней я стала першым радком

маёй

песьні...

* Зь вершаў майго брата Аляксандра Вараб'я.

знала сотні вершаў і чытала іх нам адвячоркамі, нагадваючы, што вясна ўжо блізка (нейкі блазан назваў веславаныне «летнім відам спорту»). У яе быў цудоўны голас, і яна сьпявала нам ціхія, прыгожыя песьні (вядома ж, пра каханьне), і мы даравалі ёй усё яе «грахі» за гэтыя яе песьні.

Была ў яе дзівацкая мара. Па заканчэньні інстытуту яна хацела працаваць трэнэрам і трэніраваць менавіта дзяўчынак. Называлася гэта — «падымаць беларускае жаночае веславаныне». Гэта была даволі блазнецкая ідэя: усё нашыя трэнэры былі мужчынамі. Але ж... яна была апантаная.

Зь цягам часу мы ўдзвёх зблізіліся найбольш. Пару вечароў шчырае дзявочае балбатні — і мы зразумелі, якія роднасьці нашыя душы. Ёй ня трэба было нічога тлумачыць: яна разумела мае думкі й пачуцьці, нават калі я маўчала. Я была рада, што мне так пашчасьціла, і ганарылася, што яна пасябрвала менавіта са мной, і нашыя любыя сяброўкі злёгка раўнавалі нас абедзвюх.

Таня пісала вершы й дасылала некаторыя ў сваіх лістох мне (яна жыла ў іншым горадзе). Я, дурнота (часам я бываю такой цяжкадумнай), такі зразумела ўрэшце, толькі праз дваццаць гадоў, што гэты верш прысьвечаны мне:

А звезды?..

Как светили звезды нам!

В них было столько радости и грусти.

Та радость от того была,

Что рядом были — ты и я.

А грусть —

что ночь была последней

в жизни.

Таня загінула, калі ёй было дваццаць два.

Я праводзіла яе на той збор на Каўказ і на разьвітаньне пажадала «лёгкае вады». А назад так і не сустрэла... Там раптам наляцеў штармавы вецер і яна ня ўправілася з лодкай. Яе падвяла «грамантычная звычка» трэніравацца адной, убаку ад каманды.

...Я памятаю дзень і час, калі яна — яе душа — прыйшла да мяне... і засталася ў ва мне. Дзесяць гадоў я спраўджвала ейную мару. Гэта не было... (ня ведаю, як сказаць...) Гэта была — мая страсьць. *Маё жыцьцё.*

Хто зможа мне гэта растлумачыць?

Дыялектычны матэрыялізм, які я так доўга й старанна вывучала?..

Верасень 2002 г.

ГУМАР — СПРАВА СУР'ЁЗНАЯ

Жыцьцё напоўненае забаўнымі, вясёлымі рэчамі.

Жыцьцё напоўненае болем і журботамі.

Але насамрэч сьвет — нашае навакольле — абсалютова індывэрэнтны да нас. Гэта толькі наш выбар, што бачыць у гэтым сьвеце, што зь яго прымаць і карыстаць у нашым жыцьці. Бог дасылае нам розныя праблемы й турботы, але Ён жа даў нам і дар сьмеху. І роля гумару ў нашым жыцьці — гэта пераадоленьне тых цяжкасьцяў, зь якімі сутыкаемся мы на жыцьцёвым шляху.

Напэўна, таму я адораная такім багатым запасам пачуцьця гумару.

Гумар заўсёды дапамагаў мне выжываць у гэтым сьвеце. Нават калі я губляла адчуваньне сэнсу Жыцьця — пачуцьцё гумару працягвала жыць і зьберагала мне жыцьцё. І таму гумар навучыў мяне глядзець на Жыцьцё па-філязофску й прымаць якім яно ёсьць.

У маім сьветапоглядзе гумар стаў індыкатарам высокага інтэлекту. (Разумны, дасьціпны мужчына — мая слабасьць, то мае сябры й гавораць: таму ты й самотная. :) Я думаю, што людзі з добрым пачуцьцём гумару — талерантныя, спагадлівыя й аптымістычныя, яны ніколі не панікуюць, а таму могуць пераадолець усё.

Гумар дапамагае мне лёгка знаходзіць сяброў. Мне ніколі не бракавала іх. Але дзеля таго, каб ладзіць зь людзьмі, гумар правёў мяне праз «школу стрыманасьці». (Першыя ўрокі я атрымала яшчэ ў школе, калі й тыдня не праходзіла, каб я ня мела магчымасьці прагуляцца па пустых калідорах, выгнаная з клясы за сваю «дасьціпнасьць».) Паэт сказаў: «Нам не дано прадугадаць, як наше слово в людях отзовется». Таму я заўсёды прашу ў сваіх малітвах: «Даруй, калі я некага пакрыўдзіла памылкова або ад нястрыманасьці».

Дабраславі, Госпадзе, добры, дасьціпны жарт — ён дапамагае нам цягнуць у паўсядзённасці бясконцую маркотнасць нашага Жыцця!

Няхай жывуць здаровыя людзі са здаровым пачуццём гумару — яны паварочваюць да нас Сьвет ягоным вясёлым, жыццярадасным, а таму жыццяздольным і каштоўным тварам, вартым таго, каб у ім быць!

І калі я не прасьпявала цяпер хвалу Гумару — можаце павярць на шматкі маю пісаніну й выкінуць прэч.

Травень 2003 г.

СОНЕЧНЫ ЗАЙЧЫК НА ВІШНЁВЫХ ПЯЛЁСТКАХ

Ох, шчасьце...

Гэта ж хто даўмеўся да такое авантуры: даць яму вызначэньне? Яму... самаму невытлумачальнаму й недаступнаму розуму. Таму... што ёсць такім няўлоўным і крохкім.

Яно такое далікатнае й непадатлівае. Яго немагчыма злавіць, як немагчыма злавіць той сонечны промнічак, што скача яскравай вясёлай плямай на сьцяне твайго пакою. Мы завём яго «сонечным зайчыкам». Вось і ты — маленькае наіўнае дзіця! — ты гойсаеш, каб схаліць шчасьце, і вось яно! — ты ўпэўнены, яно ў тваім кулачку, але — гопля! — ізноўку, як зайчык, скача па сьцяне...

Хто ж з нас не спрабаваў утрымаць вадугу ў сваёй жмені ці злавіць за хвост ранішняю зорку?

Мудры той сказаў, шчасьця няма ў цяперашнім часе, яно можа існаваць толькі ў мінулым ці ў будучыні. Колькі ўжо разоў ты строіў пляны, будаваў свае мары, як тыя маякі на даляглядах свайго жыццёвага мора. Ты хацеў асягнуць далягляду... Але нават калі табе і ўдавалася, раптам выяўлялася, што аазісы, зрэшты, такія нудныя, або тыя маякі проста раставалі ў міражах...

У нашай будзённасці мы ўсё імкнёмся да добрае працы, грошай ці прэстыжных рэчаў, спадзеючыся, што яны й прынясуць нам шчасьце. А калі аглядаемся назад і ўспамінаем моманты, калі мы сапраўды былі шчаслівымі... хто з нас можа ўспомніць, што ён еў на сьняданак у той дзень або колькі грошай брынчэла тады ў кішэні й ці хваліў яго начальнік? Памята-

еш? Гэта было тады, як ты імчаў са школы, каб пахваліцца маці сваёй першай пяцёркай? Або тады, як ты дарма стараўся ўтаймаваць сваё сэрца па дарозе на першае спатканьне? Ці калі ўпятай спрабаваў лізнуць свой новы спартовы мэдаль — ці ён-такі салёны ад твайго поту? Або... або калі ты ўрэшце пачуў крык свайго першынца?.. Але ты нават ня памятаеш, як быў апрануты ў той дзень.

У той дзень ты нават не спасьцярог, якімі прыгожымі былі бліскучыя пад яркім зімовым сонцам сьняжынкі, што падалі на твой белы горад... Ці тады цвілі вішні?.. О, магчыма, гэта было цёплае, ласкавае сонца, што садзілася ў гарачы пясок твае трапічнае лагуны...

А тады... калі каханая сказала табе «не», хіба не пачуваўся ты, нібы тыя вішнёвыя пялёсткі, змеценыя долу ў веснавую гразь раптоўным парывам ветру? А калі паміраў твой найбліжэйшы сябра, хіба ня быў ты гатовы аддаць усе грошы сьвету разам з тымі, што толькі што дабавілі ў твой заробак, — дзеля таго, каб ён жыў?

Шчасьце. Аж ты — пералётная птушка. Хіба ж табе патрэбныя грошы, каб застацца са мной назаўсёды?.. Ты ізноў адлятаеш. Ляці. Некалі ж засьвяткуем тваё вяртаньне.

Шчасьце — як сонца: маленькая хмарка пройдзе па небе ціхім сярод дня, — сонца ўжо сьвеціць так жутла, няярка, момант — і сонца няма.

Шчасьце — як вішняў вясняныя краскі: вецер павее, заплача вясна, — сыплюцца сьнегам на дол яны гразкі, момант — і красак няма.

Шчасьце — як сьветлыя, ясныя мары: рэзкае слова, заўвага адна, — і дагараюць яны у пажары, момант — і мараў няма.

Наталья Арсеньнева

Травень 2003 г.